

Ю. В. Стащук

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки
wolchonok_yu@mail.ru*

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ПРИКОРДОННІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ЧИННИКИ, ЩО ЇХ ФОРМУЮТЬ

З часу проголошення незалежності України у її відносинах із сусідніми державами постає питання кордонів. У випадку українсько-російського кордону ця проблема вносить напруженість у міждержавні стосунки України та Російської Федерації. Ситуація складається так, що до сьогодні не проведена повна демаркація сухопутного міждержавного кордону, а також не визначено лінію проходження морського кордону в Азовському морі та Керченській протоці.

Зазначена тема активно досліджується політологами та військовими, зокрема Б. О. Парахонським [8], О. М. Романухою [9], Л. М. Чекаленко [13] та ін. Міжнародно-правові особливості розмежування українсько-російського державного кордону проаналізовані А. Л. Боднарем [2], Г. Ф. Сіліною [11], С. В. Солодким [12] та ін. Найбільше публікацій стосуються історичних особливостей формування кордону, а саме роботи М. Д. Бекетова [1], В. О. Бочка [3], О. І. Лупандіна [6], А. М. Самарченко [10], та ін. Водночас, дуже мало робіт, в яких проаналізовано питання встановлення українсько-російського кордону та суперечності, які існують між державами, в межах лімологічної геоконфліктології як напряму політичної географії. Саме тому метою цього дослідження є визначення ступеня впливу чинників на міждержавні прикордонні суперечності між Україною та Російською Федерацією. Основними завданнями дослідження є виявити основні чинники, які впливають на невирішеність суперечності та визначити ступінь їх впливу на прикордонну ситуацію, на основі чого визначити тип прикордонних суперечностей.

Ситуація, що склалася між Україною та Російською Федерацією щодо міждержавного кордону є однією з тенденцій у Європі, зокрема на пострадянському просторі. Після розпаду багатонаціональних федеративних держав та утворення невеликих незалежних держав ускладнилися процеси міждержавного розмежування. Напруженість у міждержавних відносинах також обумовлюється незавершеністю та негативним ставленням до міжнародно-правового оформлення державних кордонів, а також загостренням відчуття національної самобутності та активізацією ідей самовизначення чи об'єднання народів. Такі тенденції та процеси поставили під сумнів принцип непорушності державних кордонів як основи підтримання стабільності в Європі та призвели до появи міждержавних прикордонних суперечностей.

Беручи до уваги такі процеси, ми виявили взаємопов'язаність чинників, що впливають на невирішеність ситуації у різних регіонах світу. За основу дослідження нами були взяті такі базові групи

передумов, причин і фактори, що здійснюють найбільший вплив на конфліктогенну ситуацію в прикордонні та формують міждержавні прикордонні суперечності:

- 1) історико-геополітичні;
- 2) природно-географічні та економічні;
- 3) етнополітичні та культурні;
- 4) правові;
- 5) зовнішньополітичні.

Оцінювання впливу цих чинників на прикордонні суперечності доцільно проводити методом експертних оцінок за шкалою, наведеною в табл. 1.

Додавши бали впливу кожного з чинників отримаємо ступінь впливу сукупності чинників, що визначає гостроту конфліктної ситуації та можливі масштаби, на основі чого можемо провести типізацію прикордонних суперечностей.

Таблиця 1. Шкала оцінювання впливу чинників на прикордонні суперечності

Бали	Визначення
0	не існує впливу
1	дуже малий
2	малий
3	помірний
4	сильний
5	дуже сильний

Латентний тип – сума балів коливається в межах 10. Характерними рисами такого типу є маловідчутний вплив усіх чинників на ситуацію, таким чином суперечності мають скритий та затяжний характер і не можуть призвести до розширення локальних масштабів.

Дискретний тип – сума балів коливається в межах 10-20. Цей тип виражається впливом певних чинників на прикордонні суперечності, тому вони загострюються час від часу під впливом домінування і пріоритетності одного з них.

Потенційний тип – сума балів перевищує 20. Сила впливу чинників на суперечність є найбільш загрозливою. Суперечності такого типу можуть призвести до застосування зброї та перерости у більш масштабні субрегіональні та регіональні конфлікти.

Особливість впливу історичного чинника на російсько-українські міждержавні прикордонні суперечності полягає в тому, що Україна раніше входила до складу Російської імперії та Радянського Союзу, спадкоємицею яких вважає себе Російська Федерація. Кордони між Україною та РФ встановлювалися довільно і мали територіально-адміністративний статус. Після розпаду СРСР їм надано статус міжнародної легітимності, але це не може зняти на думку російської сторони питання про їхню дійсну законність з історичної та правової точок зору. Таким чином, предметом міждержавних прикордонних суперечностей, які сформувалися під

впливом даного чинника, є територія [13]. Вплив історичного чинника є сильним, тобто 4 бали.

Природно-географічний чинник має незначний вплив на суперечності між Україною та Росією. Його значення зростає у випадку підтвердження розвідок щодо покладів нафти та газу на суперечливій території. Проте в найближчому майбутньому найбільшого значення може набути економічний чинник. Через простір Азовсько-Чорноморського басейну проходять найважливіші комунікації – тут знаходяться портові термінали, зосереджений транзитний потенціал регіону [7]. Окрім того час від часу гостро постає проблема розрахунків України за спожитий російський газ, яка здійснює певний вплив на суперечності щодо кордону. Таким чином, цю групу чинників варто оцінити у 2 бали.

Етнополітичний чинник полягає в так званій проблемі російськомовного населення. Вона виявляється в тому, що державний кордон України з Росією не відповідає межі етнічного розселення росіян і українців у східній і південній частинах України. Так, росіяни складають у Криму 58 %, Донецькій області – 38,2 %, Луганській – 39,0 %. Важливим є факт, що чисельність населення, яке назвало рідною російську мову, за переписом 2001 р., складало в Україні 29,6 % [4]. Експлуатуючи етнополітичний і культурний чинники деякі російські політичні сили хотіли б здійснювати політичний та ідеологічний контроль над російськомовним населенням України. Саме тому спірними залишаються східна частина Донбасу (в тому числі м. Таганрог), а також західні райони Брянської області, які в минулому відносились до Чернігівської області [11]. Отже, вплив етнополітичного та культурного чинників на російсько-українські суперечності є помірним, що оцінюється у 3 бали.

Важливим питанням в українсько-російських суперечностях стало договірно-правове оформлення спільного державного кордону, загальна протяжність якого 2295,04 км, з них 297 км проходять акваторією Азовського і 22 км акваторією Чорного моря [14]. Між Києвом та Москвою проводяться двосторонні зустрічі, за результатами яких були підписані базові угоди, визнана територіальна цілісність та непорушність кордонів України та Російської Федерації. Питання розподілу сухопутної частини кордону, територіальної приналежності Кримського півострову та м. Севастополь вирішено у 2003 р. У травні 2010 р. домовилися про демаркацію українсько-російського державного кордону. За словами Міністра закордонних справ України К. Грищенка, „польові роботи“ з демаркації можуть розпочатися уже у другому півріччі 2011 р. [5].

Складнішими є питання делімітації та демаркації морського кордону, зокрема розмежування акваторії Азовського моря й Керченської протоки. На тлі цієї проблеми у вересні–жовтні 2003 р. виник найбільш гострий за останні роки українсько-російський конфлікт навколо о. Тузла, який був вирішений завдяки підписанню 24 грудня 2004 р. договору, в якому акваторія Азовського моря і Керченської протоки визначається як „внутрішні води“ обох держав. Міждержавний кордон у Керченській протоці повинен бути встановлений окремою угодою і повинен пролягати по дну й по

водній поверхні [8]. У травні 2008 р. на засіданні спільної двосторонньої Підкомісії з питань Азово-Керченського врегулювання була визначена спрощена серединна лінія Азовського моря, а також координати точок повороту цієї лінії та її графічне зображення [9]. До сьогодні сторони не можуть дійти згоди щодо кордону у Керченській протоці.

Офіційні позиції Києва та Москви стосовно врегулювання правового статусу українсько-російського кордону базуються на принципово різних баченнях: якщо українська сторона є прибічником впорядкування кордону за існуючими в світі політико-правовими стандартами, то РФ намагається зберегти переважно сурогатні форми „домовленостей“, які віддзеркалюють неповноту процесу правового оформлення державного кордону України [2]. Таким чином вплив правового чинника варто оцінити у 4 бали.

Зовнішньополітичний чинник визначається претензією Російської Федерації на військово-стратегічне та воєнно-політичне панування над країнами СНД і територією колишнього СРСР, зокрема Україною, що виражається у прагненні досягти панування або принаймні не втратити контролю над ними (Чорноморський флот розміщений в Україні); прагнення Росії втягнути Україну до свого військового блоку і не опустити її вступу до інших військових блоків, домогтися збереження військової присутності російських військ на території України тощо. Це один із найважливіших чинників, що створює можливість загострення російсько-українських відносин, а його вплив оцінюємо в 5 балів.

Підсумовуючи вплив чинників, визначаємо що українсько-російські суперечності відносяться до дискретного типу. Домінуючим є зовнішньополітичний та правовий фактори, проте під впливом етнополітичного чи економічного чинників прикордонні суперечності можуть перерости в потенційний тип, що безпосередньо несе загрозу національній безпеці України. Така ситуація повинна змусити владу визначитися із зовнішньополітичним курсом України та довести процес встановлення кордону до кінця.

Список використаних джерел:

1. Бекетов М. Д. Над границей хмурые тучи / М. Д. Бекетов // Парламентская жизнь. – 2002. – 20 июля. – С. 1–2.
2. Боднар А.Л., Демаркація та делімітація кордонів: проблеми, пошуки, рішення / А. Л. Боднар, А. М. Дьогтяр, М. О. Трюхан // Укр. геогр. журнал. – №3. – 2008. – С. 25–30.
3. Боечко В., Кордони України / В. Боечко, Б. Захарчук, О. Ганжа. – К.: Основа, 1996. – С. 102.
4. Всеукраїнський перепис населення 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>
5. Демаркацію кордону з Росією можуть розпочати у другій половині року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.ua/ua/news/2011/06/04/291552>.
6. Лупандін О. І. Питання кордонів Української держави 1918 р. в контексті українських мирних переговорів / О. І. Лупандін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/LiberUA/Book/ukr_rev/6.pdf.
7. Медвідь П. Кордон занадто прозорий / П. Медвідь // Політика і час. – 1994. – №10. – С. 30–36.
8. Парахонський Б. О. Українсько-російські відносини: зліти та падіння / Б. О. Парахонський. – К.: Т-во “Знання” України, 2007. – 24с.

9. Романуха О. М. Місце кордону в системі сучасних українсько-російських відносин / О. М. Романуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/lipd/2008_3_4/Romanukha.htm.
10. Самарченко А. М. На кордоні має бути як на кордоні / А. М. Самарченко // Політика і час. – 1996. – № 3. – С. 3–7.
11. Силина Г. Ф. Росіяне не здаються, українці – здають / Г. Ф. Силина // Зеркало недели. – 2003. – 27 декабря. – С. 1–2.
12. Солодкий С. В. Дамбою по кордону / С. В. Солодкий // День. – 2003. – № 182. – 11 жовтня. – С. 3
13. Чекаленко Л. М. Формування нової моделі українсько-російських відносин на сучасному етапі глобалізації / Л. М. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України. – 2004. – Вип.10. – С. 34–39.
14. Шуйський Ю. Д. Довжина берегів Чорного та Азовського морів у межах України / Ю. Д. Шуйський // Укр. геогр. журнал. – 2001. – № 1. – С. 33–36.